

המלחמה החשאית מאחורי חילופי האש

מאת תא"ל (מיל') ערן אורטל

מבט מבס"א, מס' 2,282, 27 במאי 2024

תקציר: מלחמת ההתשה בצפון אינה רק מערכת של משוואות תגובה. היא גם מרוץ-למידה והתכוננות לקראת מערכה בה שני הצדדים ינסו להכריע את הכוח הצבאי היריב. חילופי האש מספקים לאויב הזדמנות לנסות וללמוד את מערך ההגנה האווירית הישראלי לפרטי-פרטיו. זהו סיכון שראוי לתת לו את המשקל הראוי.

ב-15 במאי 2024 הודיע צה"ל כי כלי-טיס בלתי-מאויש של חזבאללה פגע במתקן חיל האוויר שהפעיל את בלון התצפית 'טל-שמים'. הפגיעה החריגה עמוק בעורף הישראלי צריכה להסב את תשומת הלב הישראלית לא רק להסלמה ההדרגתית במשוואות התגובה של הצדדים במלחמת ההתשה בצפון. העובדה שכלי הטיס פגע במדויק במטרתו אינה, כשלעצמה, החדשות הרעות ביותר באירוע. ידענו כבר פגיעות מדויקות במטרות בצפון, לרבות הרג שני חיילי מילואים במטולה. החיילים שהו במה שאמור היה להיות מתקן מוגן, מאחורי קיר מחסה ובעומקו של גיא. מסרטון התקיפה ניתן ללמוד כי כלי הטיס, שהתבסס על היכרות מודיעינית מוקדמת עם המטרה, ידע לאתרה ולתקוף בזווית אנכית אליה המתחם לא היה ערוך.

החדשות הרעות יותר הן שמלחמת ההתשה בצפון, כמו-גם התקיפה האיראנית בליל ה-14 באפריל, משרתים מטרה נוספת. מי שעוקב אחר ההתכתשות בין חזבאללה לבין צה"ל יכול לראות דפוסים המעידים כי האויב מנצל את חילופי האש כדי ללמוד את מעטפות הביצועים של מערך ההגנה האווירית שלנו, ולמצוא בהן תורפות.

המטרה הפופולרית ביותר על חזבאללה היא בסיס הבקרה האווירית במירון. זהו מתקן חיוני, גם למערך ההגנה האווירי, והאויב תקף אותו בעשרות הזדמנויות ובשיטות מגוונות. בצה"ל מתמקדים בהיקף המוגבל של הנזק ובהצלחה היחסית של יירוט הרקטות ומיגון המתקן. אלא שייתכן שבעיני האויב מדובר בניסוי מתמשך שנועד לבחון את מעטפת ביצועי כפת-ברזל, לצד תרגול מתווי תקיפה מורכבים שכוללים כטב"מים, רקטות וטילי נ"ט המשוגרים בעיתוי מתואם כדי לחדור את המטרה. אין ספק שהאויב משכלל טכניקה זו ויעתיקה גם לתקיפת מטרות חיוניות נוספות.

כבר שבועות שניכרת מגמה של הגדלת מטחי הרקטות לצפון, ורבות מהן פוגעות בקרית שמונה ושטחים אחרים. חזבאללה ודאי עוקב מקרוב אחר התוצאות ומנתח את יכולתה

של מערכת ההגנה לעמוד במטחים גדולים למשך זמן. ייתכן שגם כאן, מטחי הרקטות משמשים לא רק לריקון משגרי כיפת ברזל אלא גם כהסחה עבור חדירת כלי טיס וטילי נ"ט.

תופעת כלי הטיס של האויב המופיעים בשמי הצפון, חלקם מפעילים התרעות וחלקם לא, גם היא ודאי אינה מקרית. לצד משימות מודיעין ואיתור מטרות נוספות בצד הישראלי, אפשר להניח כי נתיבי הטיס נבחרים על-ידי האויב כדי לבחון את מעטפות הגילוי של מערכת ההגנה האווירית הישראלית. האויב בוחן את תגובות המערכת הישראלית ולומד. על-פי הפרסומים בתקיפת מתקן חיל-האוויר בצומת גולני השתתפו שני כלי טיס, אחד מהם התגלה והופל. ייתכן שכלי הטיס שהופל שימש כהסחה למערך ההגנה האווירית, בעוד שכלי הטיס השני שמר על נתיב חשאי יותר שנותח על-ידי האויב על-פי ניסיון שכבר נצבר.

חזבאללה סופג במלחמה פגיעות קשות, אלא שהעליונות המודיעינית והאווירית של ישראל בשמי לבנון, כואבת ומזיקה לאויב ככל שתהיה, אינה הפתעה בסיסית מבחינתו. חזבאללה מכיר והכין את עצמו למלחמה תחת ההנחה שישראל מנטרת את דרום לבנון, בעיקר מהאוויר, ותהיה מסוגלת לאתר ולתקוף מטרות ערכיות ופעילים בכירים. עם זאת קשה להפריז בחשיבות התורפות שהאויב חושף בהדרגה במערכת ההגנה האווירית הישראלית. קשה להפריז, אך המציאות הזו נותרת סמויה לעין הישראלית, להוציא אולי מעגל מצומצם מאוד של מומחי הגנה אווירית במערכת הביטחון. כל עוד נותרת המלחמה בצפון מערכה התשתית בתוך מסגרת של משוואות תגובה, תשומת הלב ניתנת למשוואות.

צה"ל אינו טומן ידיו בצלחת, כמובן. בתגובה לתקיפת מתקן חיל-האוויר בצומת גולני פרסם דובר צה"ל כי מטוסי חיל האוויר תקפו מתקן בבקעא הלבנונית מתקן הקשור בתוכנית דיוק הטילים של חזבאללה. מהפרסום ניתן ללמוד, שוב, לא רק על התפתחות משוואות התגובה (מטרה בעומק לבנון כנגד מטרה בעומק ישראל), אלא גם מהמוטרדות הישראלית הגוברת מיכולת התקיפה המדויקת והמורכבת שמציג האויב. [צה"ל פרסם בעבר](#) את דבר קיומם של מפעלי דיוק הטילים בעומק לבנון. עם זאת, שבעה חודשים לתוך המלחמה הוא נמנע מלתקוף אותם. הערכת המצב השתנתה, ככל-הנראה, בצה"ל בעת הזאת. משוואות התגובה מאפשרות, ותעוזת האויב מחייבת את תקיפת מפעלי דיוק הטילים בעת הזאת. אלא שהסוסים ברחו כבר מהאורווה.

בחודשי המלחמה שחלפו האויב לא רק הרחיב את היקף החימוש המדויק והעמיק את יכולותיו, אלא גם, ובעיקר, פיתח הבנה מתקדמת של מערך ההגנה האווירית הישראלי, ואת הטכניקות המבצעיות שיאפשרו להתגבר עליו. אם נחזור לתקיפת בלון טל-שמים בצומת גולני ניתן לשער שהבחירה בו כמטרה אינה מקרית. מי שחוקר הגנה אווירית מבין שלבלון גילוי כזה יש מטרה אחת – לגלות מטרות משייטות מנמיכות-טוס יחסית. מיקום הבלון בעומק ישראל וברמה המשקיפה על הכנרת עשוי להעיד כי הוא נועד לגלות מטרות המתקרבות ממזרח, לא פחות מכאלה המתקרבות מצפון. מה ניתן ללמוד מכל אלה?

ראשית, חזבאללה בונה עצמו לקראת תרחיש מלחמה כוללת. בתרחיש זה המאמץ הראשון יהיה לנטרל מרכיבים קריטיים בהגנה האווירית הישראלית. נטרול כזה יאפשר לא רק תקיפה חופשית ואפקטיבית של מתקנים חיוניים בישראל, אלא גם שיתוק מרכיבים במערכת הפיקוד והשליטה של קרב ההגנה הקרקעי בגבול הצפון. התוצאות של שיתוק כזה זכורות היטב לכל ישראלי משבעה באוקטובר 2023.

שנית, גם אם תהיה זו מתקפה באש בלבד, השמדת רכיבים קריטיים במערכת ההגנה האווירית הישראלית תותיר את ישראל חשופה להמשך פגיעות קריטיות בעורף שלה. חשיפת ערי הצפון למטחים אינטנסיביים ללא הגנה, ותשתיות אזרחיות לפגיעות אפקטיביות, תקשה מאוד על ישראל להמשיך במלחמה. נוסח אחר – נטרול משמעותי של מערך ההגנה האווירית הישראלי יעמיד את עורף ישראל כבן-ערובה של חזבאללה. אין צורך לחטוף שבויים.

שלישית – הפגיעה במתקן בצומת גולני עשויה ללמד על כוונה של חזבאללה לנטרל גם את אותם מרכיבים בישראל שנועדו, אולי רק בעיניו, להגן מפני האיום האיראני. האם זהו איתות איראני?

רביעית – בעוד שנדמה כי בישראל קיימת שביעות רצון גדולה מהצלחת ההגנה לבלום את התקיפה האיראנית ב-14 באפריל, ייתכן כי האויב מבין דברים אחרים. ריכוז המאמץ העילאי באותו לילה, מצד מדינות האזור, ארצות הברית וכלל מערכי האוויר והמודיעין של צה"ל, עשו ללמד את האויב כי יכולת ההגנה נמתחה באותה ההזדמנות עד לקצה. אם זו מסקנתו, ייתכן כי זהו פיתוי מבחינתו לצרף בעתיד לתרחיש כזה גם אלפי טילים מלבנון, ולהאריך את משכו.

שני הצדדים מבינים כי ההתשה הנוכחית היא המבוא למלחמה הבלתי נמנעת בין ישראל לבין חזבאללה ואיראן. לא ברור אם נסלים למלחמה זו מתוך ההתשה הנוכחית או בטווח הזמן הבינוני. כך או כך, מי שמניח שאיכות ההגנה שחוינו במלחמה הנוכחית תישנה בהכרח, מחלק לעצמו הנחות מסוכנות. ההגנה האווירית לא רק נשחקה מעצם התמשכות המלחמה, אלא גם נלמדת על-ידי האויב. שני הצדדים לומדים כמובן, אך במשוואה של מגן ותוקף, ייתרון הגמישות וההפתעה מצוי בצד התוקף. זוהי נקודת פתיחה מסוכנת למלחמה הבאה.

מה ניתן לעשות?

ראשית, לאחר טבח השבעה באוקטובר, נראה כי גם בקרב מקבלי ההחלטות, לא כל-שכן הציבור הרחב, פחתה הרגישות למשמעויות האסטרטגיות והטקטיות של איום האש. נדרש לתקן זאת.

שנית, הערכת המצב לקראת אפשרות מלחמה בצפון חייבת להביא לידי ביטוי את שחיקת אפקטיביות ההגנה בתנאים הנוכחיים. אפשר להבין את הקולות הקוראים לפתרון צבאי מידי בצפון, אך מצוקת העקורים הכבדה היא רק משתנה אחד בהערכת המצב.

שלישית, יש לבנות את היכולת העקרונית לעלות להתקפה על מקורות הירי. גם בתנאי המעבדה שמאפשרת ההתשה הנוכחית לצה"ל בגבול הצפוני, האויב מצליח על-פי רוב לשלב כמה אמצעי תקיפה שונים למטח תקיפה מורכב אחד מבלי להתגלות, תוך שהוא יוצר יתירות מבצעית שתבטיח כי מקצת מהחימושים שלו יתגברו על מערכי ההגנה המגוונים שלנו. תנאי השטח בצפון מאפשרים הקמת יכולות איתור-תקיפה ויירוט מידיים שישמידו לפחות חלק ממשגרי האויב בעודם יורים, ויירוט לפחות חלק מהטילים בעודם ממריאים. היכולת נבחנה בעבר אך לא תוקצבה. תפיסה כזו תשמש לא רק כשכבת עומק קדמית נוספת להגנת הארץ, אלא גם תהפוך את שיגור הטילים והרקטות מלבנון לפעולה מסוכנת הרבה יותר. תהפוך את התוקף למתגונן, את המגן לתוקף, ותעביר חלק מיתרונות התוקף לידי צה"ל.

על רקע השבעה באוקטובר חשוב שנשמר ערנות ביקורתית כלפי הנחות העבודה הסמויות שלנו. ההתמקדות בתרחישי מתקפה קרקעית בלבד, אי-הבנה של הקשר בין

איום האש לאיום הקרקעי, וההנחה כי מערך ההגנה הישראלי עמד במבחן וימשיך לעמוד בו – כל אלה הנחות המחייבות, בנסיבות שנוצרו, התבוננות ביקורתית.

תא"ל (מיל") ערן אורטל השתחרר לאחרונה משירותו הצבאי כמפקד מרכז דדו לחשיבה צבאית רב-תחומית. ספרו המלחמה שלפני (משרד הביטחון, 2022) עסק בצורך של צה"ל להשתנות, לאמץ גישות לחימה חדשניות, ולחדש גישת מלחמה מכריעה.